

Ångrar att de sa ja till vindkraft

Renarna betalar högt pris för vindkraften

<https://www.sverigesnatur.org/aktuellt/renarna-betalar-hogt-pris-for-vindkraften/>

Vindkraften är en viktig del av den gröna omställningen. Hundratals planerade projekt väntar på tillstånd, men det lokala motståndet är stort. Därför vill regeringen att kommuner som säger ja ska kunna ersättas ekonomiskt. För rennäringen är det inte nödvändigtvis en bra lösning.

Det är minus fyra grader. Eller kanske sju? Temperaturen kan variera ganska mycket i dessa kuperade trakter. Dit marssolens strålar lyckas nå kan det nog till och med närma sig noll. Skönt är det i alla fall. Svaga vindar som inte stör, mer än att röken från brasan kan hamna just hos någon av oss runt den brinnande tjärveden.

Landskapet är Ångermanland och kommunen Örnsköldsvik. Platsen ligger bara några mil från lappmarksgränsen och är klassisk tallhed, glest bevuxen, väl-dränerad och rik på lavar. Därför är det också klassiska renbetesmarker.

Några hundra meter bort finns renhjorden. Svagt hörs klangen från tjukorna, de skällor eller bjällror som ledarenarna bär runt halsen. Om bara en kort stund ska vi ta oss dit för att hjälpa dem att överleva.

– En sådan här vinter måste vi utfodra renarna. Du kan ju själv se hur hårt och isigt marktäcket är. Djuren kommer inte åt marklaven när det ser ut så här, säger Margret Wiklund Fjellström.

Renägare med lång erfarenhet

Hon är renägare och medlem i Vilhelmina norra sameby. Sommartid håller de till långt uppe i Vilhelminafjällen, runt Marsfjäll, men vintertid är det skogslandet närmare ostkusten som gäller.

Margret sitter på knä på ett utfläkt renskinn, har tagit av sig jackan och stökar vant runt bland kokkärl, bestick och muggar intill brasan. Det märks att hon känner sig hemma här.

I hundratals år har renarna sökt sig hitåt när vintern blivit för kärv och bister längre västerut. I generationer har renskötarna i Vilhelmina norra sameby följt med. Så också nu.

Även om Margret Wiklund Fjellström månar om alla sina renar har hon sina favoriter. En av dem är Kungen som här får lite extra foder för att klara den kärva vintern. Foto: Erik Abel.

– Det här är mitt liv. Här har jag varit sedan jag var liten, och hit har jag tagit mina egna barn. Jag kan inte tänka mig ett liv utan det här.

Hon lägger en pinne på brasan. Nu ska här stekas palt. Maken Daniel är på ingång från ett skoterpass på jakt efter renar som hamnat lite för långt från hjorden. På håll hörs snöskotern komma allt närmare. Margret är 44 år och har i mer än halva sitt liv jobbat med renskötseln. Hon känner sina djur, hon känner markerna, årstiderna och alla moment som hör till. Samtidigt är allt förändrat, säger hon.

– Verkligen. I går pratade jag med min kusin som varit i renskogen ungefär lika länge som jag. Vi konstaterade att det aldrig varit så här mycket jobb som nu.

Hon fortsätter:

– Renarna får ingen ro. Sju dagar i veckan tvingas vi vara ute för att samla dem, flytta dem eller bara hålla dem på en och samma plats.

Vad beror det på?

– Vindkraftsparkerna! Nog visste vi att det skulle kunna bli problem när vi förhandlade om anläggningarna häromkring, men inte att det skulle drabba oss så här hårt.

Vilhelmina norra sameby har sju vindkraftsparker, bland annat på Blodrotberget, på sina marker. Fler har fått tillstånd, trots att studier visar att renarna skyr både ljud och skuggor från de höga kraftverken. Foto: Erik Abel.

Vindkraftverken stör renarna

Margret säger just ”drabba”. Studien *Renar, renskötsel och vindkraft* från Sveriges lantbruksuniversitet (SLU, 2021) visar också att renskötseln påverkas negativt av vindkraftsanläggningar på betesmarkerna. I samarbete med tre samebyar, via gps-data och andra iakttagelser har forskarna studerat hur renarna rörde sig i och i närheten av vindkraftsparkerna. Resultatet, som också stöds av andra studier, visar att renarna redan på långt håll störs av ljudet från rotorbladen och undviker att gå nära om det finns andra betesalternativ.

Särskilt tydligt är detta under kalvnings- och höstperioden. Om betet kring vindkraftverken är gott kan renarna visserligen stanna för att beta där, men blir lätt oroliga, saknar betesro och rör sig därför snabbare därifrån. Det påverkar energiintaget och därmed renarnas livskraft.

Rapporten konstaterade också att vindkraftsbolagen gärna bygger på höjder där det blåser mer, vilket innebär att viktiga betesområden för renarna tas i bruk. Sådana höglänta områden är särskilt avgörande för renskötseln under svåra vinterförhållanden, något som blivit vanligare med klimatförändringarna.

– Vindkraft och renskötsel går tyvärr inte ihop, sammanfattar Margret kort.

Gungande temperaturer utökar problemen

Margrets man och livskamrat i renskogen, Daniel Wiklund, dyker upp. Så fort snöskotern stannat hoppar hunden Aaska ner för att hälsa på sällskapet runt brasan. Aaska är inte mer än sex år men redan pensionerad efter år av hårt slit som vallhund. Hon klappas om av Margret.

– Hon har artros i lederna. Men så länge hon vill och orkar får hon vara med oss när vi jobbar.

Daniel är inte själv same, men som uppvuxen här i närheten kom han redan som liten i kontakt med rensköterna i samebyn. Han hjälpte gärna till redan då, och när han och Margret blev ett par var det självklart att Daniel skulle in i familjens renföretag mer eller mindre på heltid. När han får höra vad vi har pratat om blir också han ivrig att ge sin bild av det som händer.

– Vindkraften må vara grön, men för oss är den enbart ett problem. Och en sådan här vinter blir det nästan omöjligt att hålla samman renhjorden.

Han slår med handflatan mot den stenhårda skaren och istäckta marken.

– På det här underlaget kan renarna röra sig snabbt åt alla håll. Redan en bra bit från vindkraftverken viker de av. Ljudet från rotorbladen skrämmer dem.

– När temperaturen går upp och ner som i vinter blir det också mycket isbildning på rotorbladen. Det smattrar och emellanåt faller isblock ner. Det skrämmer också, säger Daniel.

Den hårda snön gör det även svårt att följa spåren när man ska försöka samla ihop djuren igen. Det blir långa turer på snöskotern och långa dagar i renskogen.

– Så här var det inte förr, konstaterar Margret. Vi kan knappt vara sjuka och än mindre ta oss någon vecka ledigt, som vi kunde förut.

Jobbar extra nattetid

Trots att Margret och Daniel arbetar hårt i renföretaget, så gott som varje dag, ger det inte tillräckligt med inkomster för familjen. Därför jobbar hon också som undersköterska i Örnsköldsvik, men då enbart nattetid. Något hon tycker fungerar bra.

– Det är helt perfekt. Jag sa åt dem redan när jag anställdes att jag periodvis måste vara ledig när renskötseln så kräver. Det var inga problem, tvärtom, kommunen såg min samiska kompetens som en tillgång i och med att Örnsköldsvik är en samisk förvaltningskommun. Jag fick till och med lite högre lön för att jag var same, skrattar hon.

Fler vindkraftverk planeras till framtiden

Palten är stekt och Margret ringlar först lite sirap över allt innan hon lägger på den obligatoriska klicken lingonsylt. Det både doftar och ser gott ut. Under tiden hon och Daniel låter maten smaka görs kaffet i ordning över elden.

Några bilar stannar till vid vägen alldeles intill. Ut kliver några män som ser ut att ha kommit för att hjälpa till.

Det är Daniels och Margrets granne, Sebastian Söderlind med ettårige sonen Hilding i famnen, och så Daniels bror Håkan. Skämtsamma och glada kommentarer blandas med mer allvarliga inlägg om de märkliga vintrar som närmast avlöst varandra det senaste årtiondet.

Daniel Wiklund rycker sjok ur höbalen och sprider ut dem i skogen där familjens renar har samlats.

Helt nödvändigt en vinter som denna när skare och is gör det svårt för djuren att krasa fram marklaven.

– Det är som att allt vi varit vana vid inte längre gäller. Förr kunde man lita på att vintern innebar mycket snö och minusgrader. Numera är ingenting säkert. Den kunskap som min pappa och äldre generationer har, och som traditionellt alltid förts över till de yngre, den är inget värd längre. Allt gammalt är satt ur spel, säger Margret.

Även detta påverkas negativt av vindkraftsetableringarna, menar de. På högre höjder blåser det mer, något som exploatörerna som sagt gärna vill utnyttja för sin elproduktion. Men samma berg kan alltså vara livsviktigt för renarna när de plattare tallhedarna är täckta av skare och is.

– Däruppe finns ofta någon sida med lösare snö som renarna kan ta sig igenom i jakt på marklaven. Men står det en massa vindsnurror där går de inte ens dit. Och nu vill de också bygga där borta, säger Margret.

Hon pekar mot en höjd någon kilometer söderöver. Det är skogs- och energibolaget Holmen som står bakom planerna på att bygga ytterligare en vindkraftspark på Granliden. Det har varit aktuellt tidigare, men plockades då bort av hänsyn till just samebyns behov av ostörda betesmarker.

– Bygger de där, då kan vi lika gärna stänga ner. Så känns det. I vart fall kan det bli så att vi får minska antalet renar och då blir det ännu svårare att försöka få det att gå ihop. Det är en sorg med tanke på våra barn och deras möjligheter att ta vid.

Motståndet kommer inte bara från samerna

Nu är inte samebyarna ensamma i sitt motstånd mot vindkraftsparker. Snarare tvärtom, många ortsbor och också kommuner säger närmast regelmässigt nej till ny vindkraft.

Första halvåret 2024 stoppades tre av fyra planerade parker av att kommunen lade in sitt veto. Det gör att satsningen på mer fossilfri och förnybar elproduktion går trögt.

Därför vill nu regeringen, under en treårsperiod, pröva en modell där lokalsamhället också tjänar på vindkraften. Kommuner som säger ja ska få årliga ersättningar motsvarande fastighetsskatten, något som kan ge åtskilliga miljoner till kommunkassan.

Renägarna i Vilhelmina norra sameby jublar inte direkt över regeringens planer.

– Nej, det kommer på inget vis att gynna oss. Pengarna kommer knappast att gå till projekt i inlandet utan fastna i centralorterna. Risken är snarare att vi blir ännu mer ensamma i vårt motstånd och att det bara förstärker fördomarna om att vi är emot all utveckling, säger Margret.

Tvungna att utfodra renarna

Det börjar bli dags för dagens viktigaste uppgift, att utfodra de många hundra renar som finns bland ungtallarna på ett gammalt hygge i närheten. Håkan, Sebastian, Daniel och Margret hjälps åt att välta den flera hundra kilo tunga höbalen på skotersläden. På en annan släde slängs säckar med foderpellets.

Margret och Daniel sätter sig på var sin snöskoter och åker i sakta mak mot renarna, som tycks veta vad som väntar. De flyttar sig lite åt sidan när ekipagen närmar sig, men aldrig längre bort än att de snabbt kan komma åt maten.

Medan Sebastian sliter loss sjok av hö som kontinuerligt pytsas ut längs skoterspåret, stannar Margret med jämna mellanrum och fyller plastbaljor med renfoder i pelletsform.

Runtomkring syns tydligt hur svårt renarna har haft att sparka sig igenom den stenhårda skarsnön, och på andra platser täcks marken av blankis, också den omöjlig att tränga igenom.

– Enda möjligheten en sådan här vinter är att utfodra. Annars skulle de svälta ihjäl.

Ångrar att de sa ja till vindkraft

Den sista fodersäcken är tömd. Av höbalen återstår ännu en del att sprida ut och Daniel kör några extra vändor på en myr.

Alla är överens om att vintrarna har blivit ”konstiga” och mer oberäkneliga. Ständiga nollgenomslag, där temperaturen pendlar mellan plus och minus, regn och snö om vartannat, skapar problem för fler än samebyarna.

– Det är så mycket som bit för bit har krympt våra traditionella betesmarker. Vattenkraften, skogsbruket, gruvorna, vägar och järnvägar. Och nu vindkraften och på det klimatförändringarna. Snart finns inget kvar för renskötseln, säger Margret.

Hon tycker att gränsen snart är nådd.

– Så känner många av oss. Alla pratar om den gröna omställningen och hur viktig den är. Men för oss blir det mer en grön exploatering. Förutsättningarna för renskötseln håller på att försvinna.

Hon får medhåll av ordföranden i Vilhelmina norra sameby, Jonas Stinnerbom, och en av samebyns veteraner, Nils-Göran Baer, som båda anser att man har gjort vad man kunnat för att förnybar och ren energi som exempelvis vindkraften också ska kunna byggas på deras betesmarker.

– När Vattenfall för 15 år sedan ville bygga 40 vindkraftverk på Stor-Rotliden i Fredrika sa vi ja. Vi ville också bidra till en fossilfri elproduktion. Men vi fattade inte hur mycket det skulle slå mot renskötseln. Hade vi vetat det skulle vi aldrig ha godkänt projektet, säger Nils-Göran Baer.

Jonas Stinnerbom håller med:

– Att vi sa ja till de första vindkraftsparkerna är det största fel vi gjort. Nu säger vi som regel nej till alla nya projekt.

Läs mer om vindkraft: